

RIKSADVOKATEN

Statsadvokatembetene
Politimestrene

DERES REF.:

VÅR REF.:
2012/00090-004 KRI/ggr
341.3

DATO:
16.01.2015

UNGDOMSSTRAFF, UNGDOMSOPPFØLGING, OPPFØLGING I KONFLIKTRÅD – FORELØPIGE RETNINGSLINJER

Det vises til tidligere brev og retningslinjer om de nye strafferettslige reaksjonene, sist ved brev 25. september 2014.

Riksadvokaten har varslet at det vil komme et rundskriv om nye strafferettslige reaksjonene mot unge lovbrøyttere. Arbeidet med rundskrivet er mer omfattende og krevende enn først antatt. Inntil rundskrivet er ferdigstilt, formentlig i første kvartal i 2015, gis det nå enkelte midlertidige retningslinjer som skal følges av påtalemyndigheten.

1. Innledning

Påtalemyndigheten skal bruke de nye og alternative strafferettslige reaksjonene i samsvar med lovgivers forutsetninger for å bekjempe barne- og ungdomskriminaliteten. Det er nå en målsetting – så langt det er mulig – å anvende andre straffereaksjoner enn ubetinget fengsel for gjerningspersoner under 18 år.

Påtalemyndigheten bør søke å avverge ubegrunnede forskjeller i valg av reaksjon dersom flere personer under 18 år er siktet for samme type lovbrudd.

De nye strafferettslige reaksjonene skal i utgangspunktet ikke anvendes i saker hvor handlingen er begått forut for ikrafttreddelsen av reaksjonene den 1. juli 2014, jf. straffeloven 1902 (strl.) § 3 annet ledd. Ungdomsstraff kan likevel påstås av påtalemyndigheten for forhold begått før ikrafttreddelsen av strl. § 28 c, dersom ungdomsstraff skal idømmes istedenfor ubetinget fengselsstraff.

2. Personundersøkelse (PU) og personundersøkelse for mindreårige (PUM)

Påtalemyndigheten må innhente personundersøkelse dersom det er aktuelt å ilegge siktede oppfølging i konfliktråd som strafferettslig reaksjon, enten ved å overføre saken til oppfølging i konfliktrådet, jf. straffeprosessloven (strpl.) § 71 a første ledd annet alternativ, eller som

vilkår for påtaleunntatelse etter strpl. § 69, tredje ledd jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav h annet alternativ. Dersom saken ligger an til å kunne påtaleavgjøres med ungdomsoppfølging i konfliktrådet, jf. strpl. § 71 a annet ledd, eller ved påtaleunntatelse som er gjort betinget på vilkår om ungdomsoppfølging, jf. strpl. § 69 tredje ledd første punktum jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav i, skal PUM innhentes. Personundersøkelse må foreligge når saken påtaleavgjøres.

I saker mot mindreårige som normalt avgjøres med forelegg, betinget påtaleunntatelse uten vilkår om tilsyn eller særvilkår, eller overføring til megling i konfliktrådet, og hvor det ikke synes å være et behov for oppfølging av siktede over tid, eksempelvis ved engangsovertredelser av ordensbestemmelser, trafikkforseelser, ved naskeri eller skadeverk, vil det normalt ikke være behov for personundersøkelse.

Dersom lovbruddet/ene er så alvorlige at det vil bli reist sak for domstolen ved tiltalebeslutning, skal personundersøkelsen foreligge før saken pådømmes, jf. strpl. § 161 a. Dette gjelder også om saken avgjøres med begjæring om tilståelsesdom. Det skal derfor alltid innhentes personundersøkelse om ungdomsstraff vurderes, eller det er aktuelt å nedlegge påstand om betinget dom på vilkår om oppfølging i konfliktråd jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav h annet alternativ, eller på vilkår om ungdomsoppfølging i konfliktråd, jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav i.

Personundersøkelsen bør foreligge når saken påtaleavgjøres med begjæring om tilståelsesdom slik at påtalemyndigheten gis et godt grunnlag for å vurdere reaksjonsspørsmålet ved sitt forslag om straff. Dersom det er klart at tiltalebeslutning skal utferdiges, må personundersøkelse senest foreligge før hovedforhandling skal påbegynnes. Men slik undersøkelse kan være viktig for å få avklart hvilke vitner som skal oppføres på bevisoppgaven.

Påtalemyndigheten bør i oversendelse til retten, enten i berammelsesbrevet eller i påtegning, varsle om at det tas forbehold om å nedlegge påstand om en av de nye straffereaksjonene. Vitneførsel fra kriminalomsorgen eller konfliktrådet bør vurderes så vel i hovedforhandling som i tilståelsessaker. Påtalemyndigheten bør møte i retten i tilståelsessaker dersom dette anses hensiktsmessig, og kan med fordel, i alle fall i en innledende fase, samordne praksis med tingretten/e i det enkelte politidistrikt. Det vises blant annet til strpl. § 96 tredje ledd og strpl. § 99 første ledd nytt tredje punktum, som fastslår at siktede som var under 18 år på handlingstidspunktet alltid skal ha forsvarer der det er aktuelt å idømme ubetinget fengselsstraff, samfunnsstraff eller ungdomsstraff. Dette gjelder også dersom saken skal avgjøres med tilståelsesdom, og det ikke er aktuelt å påstå ubetinget fengselsstraff i mer enn seks måneder.

PUM skal i utgangspunktet foretas som en ordinær personundersøkelse, jf. rundskriv fra Kriminalomsorgsdirektoratet 6/2014 pkt. 3, og Justisdepartementets rundskriv G 13/2003–4. I anmodningen til kriminalomsorgen om PU eller PUM må påtalemyndigheten be om at samfunnets behov for at siktede får oppfølging over tid, og om siktede er motivert for slik oppfølging, søkes avklart. I så fall bør det anmodes om at det utarbeides en oversikt over hensiktsmessige og realistiske tiltak som kan være aktuelle i en eventuell plan ved oppfølging i konfliktråd, ungdomsoppfølging, eller ungdomsstraff. Dette må også fremgå i anmodningen om PU i saker med unge lovbrøyttere over 18 år hvor oppfølging i konfliktrådet kan være en adekvat reaksjon. Påtalemyndighetens saksbehandlingsfrist på 6 uker i saker mot personer som var under 18 år på handlingstiden, jf. strpl. § 249 annet ledd, bør fremgå i anmodningen om PUM.

Påtalemyndighetens vurdering og rekvisisjon av PU og PUM må foretas så tidlig som mulig i etterforskningen og ikke unødig forsinke straffesaksbehandlingen.

3. Koordineringsgruppe (KOG)

Koordineringsgrupper har vokst frem i praksis, men er ikke rettslig regulert. Gruppene er tverrfaglig sammensatt og har normalt faste medlemmer. I politidistrikt hvor det er etablert koordineringsgruppe, vil eksempelvis kriminalomsorgen, barnevernet, andre kommunale tjenester, lokale hjelpeinstanser og politiet være deltakere. Ungdomskoordinator leder og innkaller til møter.

Påtalemyndigheten bør så tidlig som mulig i etterforskningen mot en mistenkt ungdom under 18 år, med sammensatte problemer, vurdere å ta opp spørsmålet i koordineringsgruppen i hvilken grad vedkommende lovbrøyer kan være i målgruppen for personer som fordrer oppfølging over tid ved oppfølgingsteam i konfliktrådet. Gruppen kan gi råd til påtalemyndigheten om en lovbrøyer vil være egnet for en gjenopprettende prosess.

4. Oppfølging i konfliktråd

Påtalemyndigheten kan ilegge den strafferettslige reaksjonen ved påtaleavgjørelse om overføring til oppfølging i konfliktrådet med varighet i inntil ett år, jf. strpl. § 71 a første ledd annet alternativ, eller beslutte at saken avgjøres med overføring til oppfølging i konfliktrådet som vilkår for påtaleunndlatelse etter strpl. § 69, tredje ledd jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav h, og reaksjonen kan påstås som vilkår for betinget dom, jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav h. Reaksjonen kan ilegges lovbrøyer som er over og under 18 år på handlingstiden.

Straffeskyld må "anses bevist", saken må "egner seg" for slik behandling, og det må foreligge "samtykke" fra fornærmede og siktede, og deres eventuelle verger dersom fornærmede og siktede er under 18 år, jf. strpl. § 71 a første ledd, jf. konfliktrådsloven § 11, jf. strpl. § 83. Forutsetningen for å anvende reaksjonen er blant annet at partene skal være enige om det vesentlige av saksforholdet. Dette innebærer at det normalt må foreligge en uforbeholden tilståelse fra siktede.

Reaksjonen vil kunne være aktuell i saker hvor unge lovbrøyer har behov for mer omfattende oppfølging, eksempelvis ved oppfølgingsteam, enn om straffesaken blir avgjort med ordinær megling hos konfliktrådet. Momenter som kan inngå i vurderingen er om siktede har behov for oppfølging over tid ved kontrollerende tiltak som møteplikt, og/eller atferdsregulerende tiltak som sinnemestring e.l., og/eller er mellom 18 og 23 år og har samtykket i ettervernstiltak fra barneverntjenesten, jf. Ot.prp. 57 L (2013-2014) pkt. 10.3.3.3. Reaksjonen kan eksempelvis være adekvat overfor unge lovbrøyer over 18 år på handlingstidspunktet med sammensatte problemer ved mindre alvorlige narkotikalovbrudd, jf. rundskriv om narkotika 2/2014 s. 8-9, og ved mindre alvorlige dopinglovbrudd. Reaksjonen kan òg brukes overfor ungdom under 18 år på gjerningstidspunktet.

Oppfølging i konfliktråd vil kunne påstås av påtalemyndigheten som vilkår for helt eller delvis betinget dom eller besluttes i saker om vold i nære relasjoner. Dette bør kun gjelde i saker hvor overtredelsen gjelder mindre alvorlige forhold, eksempelvis ved overtredelse av strl. §§ 390a, 227 og 228 første ledd, men ikke ved tiltale for overtredelse av strl. § 219. Straffereaksjonen kan vurderes i saker hvor siktede og fornærmede bor sammen og/eller har felles barn de i fremtiden skal samarbeide om oppfølgingen av. Forutsetningen er at konfliktrådsbehandling er vurdert som egnet for de involverte parter, og at begge ønsker en gjenopprettende prosess. Påtalemyndigheten må forsikre seg om at fornærmede ikke har vært utsatt for press fra siktede eller andre til å samtykke i en slik reaksjon, jf. Ot.prp. 57 L (2013-2014) pkt. 10.3.3.3.

Påtalemyndigheten bør velge oppfølging i konfliktråd som selvstendig reaksjon etter strpl. § 71 a første ledd, fremfor å fastsette reaksjonen som vilkår for påtaleunntatelse etter strpl. § 69, tredje ledd jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav h. Betinget påtaleunntatelse vil kunne være en strengere påtaleavgjørelse, og kan være et alternativ dersom siktede ikke møter i konfliktrådet, bryter vilkår i planen eller begår nye straffbare handlinger.

Gjennomføringstiden bør settes til minimum 120 dager, slik at det er mulig for konfliktrådet å forestå en hensiktsmessig straffegjennomføring.

Det bør settes som vilkår for overføring til oppfølging i konfliktrådet at siktede ikke begår nye straffbare handlinger under oppfølgingen, jf. strpl. § 71 a tredje ledd.

Reaksjonen oppfølging i konfliktråd er i liten grad regulert. Inntil det foreligger utfyllende regler eller erfaring med gjennomføringen, må påtalemyndigheten vurdere særskilt nøye om reaksjonen synes hensiktsmessig i den enkelte sak. Konfliktrådet kan med fordel konsulteres om dette.

5. Ungdomsoppfølging i konfliktråd

Påtalemyndigheten kan overføre en sak til konfliktrådet med den strafferettslige reaksjonen ungdomsoppfølging, jf. strpl. § 71 a annet ledd, eller sette reaksjonen som vilkår for påtaleunntatelse, jf. strpl. § 69, tredje ledd jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav i, eller påstå reaksjonen som vilkår for betinget dom jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav i.

Dersom reaksjonen skal anvendes, må siktede være under 18 år på gjerningstidspunktet, straffeskylden "anses bevist", saken må "egner seg" og det må foreligge "samtykke" fra siktede og dennes verger, jf. strpl. § 71 a annet ledd, jf. konfliktrådsloven § 11 jf. strpl. § 83. Ungdomsoppfølging i konfliktrådet krever ikke fornærmedes eller eventuelt fornærmedes vergers samtykke, jf. konfliktrådsloven § 11 fjerde ledd. En sak kan ikke overføres til ungdomsoppfølging i konfliktrådet dersom partene er uenige om vesentlige sider av saksforholdet. I utgangspunktet må det foreligge en uforbeholden tilståelse fra siktede.

Lovens forarbeider setter ingen begrensninger for reaksjonens virkeområde. Påtalemyndigheten må foreta en skjønsmessig vurdering av om reaksjonen vil være egnet i den enkelte sak. Lovbruddets art og alvorlighet, eventuelt gjentatte lovbrudd, gjerningspersonens alder, oppfølgingsbehov, risikonivå og motivasjon for å gjennomføre reaksjonen skal stå sentralt i denne vurderingen.

Dersom vilkårene for ungdomsoppfølging er oppfylt og lovbrøyteren har behov for oppfølging over tid ved oppfølgingsteam, bør slik reaksjon benyttes fremfor eksempelvis forelegg, påtaleunntatelse med og uten vilkår, overføring til meglings eller oppfølging i konfliktråd.

Påtalemyndigheten bør benytte ungdomsoppfølging som reaksjon etter strpl. § 71 a annet ledd, fremfor å fastsette reaksjonen som vilkår for påtaleunntatelse etter strpl. § 69, tredje ledd jf. strl. § 53 nr. 3 bokstav i. Påtaleunntatelse med vilkår om reaksjonen vil som for oppfølging i konfliktråd kunne være en strengere påtaleavgjørelse og kan være et alternativ dersom siktede ikke møter i konfliktrådet, bryter vilkår i planen eller begår nye straffbare handlinger.

Ungdomsoppfølging i konfliktråd som selvstendig påtaleavgjørelse, eller satt som vilkår i påtaleunntatelse, avgrenses oppad mot saker hvor det nedlegges påstand om betinget dom på vilkår om ungdomsoppfølging, og saker der idømmelse av samfunnsstraff eller ungdomsstraff

vil være en adekvat reaksjon. I hvilken grad påtalemyndigheten skal nedlegge påstand om betinget dom på vilkår om ungdomsoppfølging fremfor å nedlegge påstand om ungdomsstraff, vil blant annet være avhengig av om lovbruddet kvalifiserer til en oppfølging utover ett år. I enkelte saker antas at reaksjonenes anvendelsesområder vil være overlappende, siden ungdomsstraff kan idømmes med en gjennomføringstid fra seks måneder. Ungdomsstraffens nedre grense mot samfunnsstraff vil kunne gi veiledning for om saken heller bør avgjøres med ungdomsoppfølging, eksempelvis ved overtredelse av strl. §§ 162 første ledd, 228 første ledd, 257 eller 291. Reaksjonen kan benyttes overfor lovbrutere under 18 år på gjerningstidspunktet ved mindre alvorlige narkotikalovbrudd, jf. rundskriv om narkotika 2/2014 s. 8-9, og ved mindre alvorlige dopinglovbrudd.

Påtalemyndigheten bør sette gjennomføringstiden til minimum 120 dager, slik at det er mulig for konfliktrådet å forestå en hensiktsmessig straffegjennomføring.

Det bør settes som vilkår for overføring til ungdomsoppfølging at siktede ikke begår nye straffbare handlinger under oppfølgingen, jf. strpl. § 71 a tredje ledd.

6. Ungdomsstraff

Påstand om ungdomsstraff vil i første rekke være aktuelt i saker hvor mindreårige etter rettspraksis idømmes ubetinget fengselsstraff, men som kan gjennomføre en reaksjon i frihet under tett oppfølging, og i saker der det idømmes strenge samfunnsstraffer.

Etter strl. § 28 c første ledd bokstav a er det, som for ungdomsoppfølging etter strpl. 71 a annet ledd, et vilkår at siktede ikke var fylt 18 år på gjerningstidspunktet. Reaksjonen kan idømmes etter fylte 18 år. På tilsvarende måte kan ungdomsoppfølging anvendes overfor lovbrutere som er blitt myndige. Det er ikke gitt noen aldersavgrensing oppad for reaksjonene ut over det som ligger naturlig i "ungdom", dvs. frem til tidlig i 20-årene. Ungdomsstraff vil kunne bli idømt alle som er tiltalt for den samme forbrytelse selv om de er hhv. over og under 18 år på domstidspunktet. Ved siktelse for forhold begått dels før og dels etter 18 års dag, bør påtalemyndigheten vurdere om en eller flere mindre alvorlige saker begått etter fylte 18 år skal påtaleavgjøres særskilt, dersom de øvrige forhold ligger an til ungdomsstraff. Tilsvarende vurdering bør foretas ved ungdomsoppfølging.

Lovbryteren må ha "bosted i Norge" jf. strl. § 28 c første ledd bokstav c, men det er ikke et krav om norsk statsborgerskap. Dersom påtalemyndigheten skal påstå bruk av reaksjonen bør tiltalte ha en viss tilknytning til riket, slik at domfelte kan delta i en gjenopprettende prosess. Lovbryteren bør bo i landet i gjennomføringstiden. Dersom eksempelvis lovbryteren er utvist og er pålagt å forlate riket, bør straffarten ikke anvendes.

Den mindreåriges samtykke er et absolutt vilkår etter strl. § 28 c første ledd bokstav c. Samtykke kan innhentes i politiavhør, av personundersøker eller i retten. Verger må samtykke dersom lovbruteren er under 18 år på domstidspunktet, jf. strpl. § 83. Siktetes samtykke skal være frivillig, informert og må omfatte det saksforhold vedkommende domfelles for. Straffarten vil i utgangspunktet være aktuell hvor siktede avgir en uforbeholden tilståelse, eller erkjenner de faktiske forhold i tiltalen. Det vises til bakgrunnen og formålet med straffarten. Nekter tiltalte straffeskyld, men samtykker til ungdomsstraff og domfelles etter tiltalebeslutningen, vil tiltalte uansett kunne dømmes til ungdomsstraff.

Ungdomsstraff kan idømmes dersom lovbruteren har begått "gjentatt eller alvorlig kriminalitet", jf. strl. § 28 c første ledd bokstav b, og "hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet", jf. strl. § 28 c første ledd bokstav d.

Den nedre grensen for anvendelse av ungdomsstraff skal ifølge forarbeidene trekkes ved forbrytelser med en øvre strafferamme på fengsel i 3 år eller mer. En overtredelse av vegtrafikkloven faller eksempelvis utenfor straffartens anvendelsesområde jf. lovens § 31.

Vilkåret "gjentatt kriminalitet" innebærer at det må foreligge minst to lovbrudd. Eksempel på sakstyper hvor ungdomsstraff kan benyttes er voldsforbrytelser, grovt tyveri, simpelt og grovt ran, annen vinningskriminalitet, grove narkotika- og doping overtredelser og ved enkelte sedelighetsforbrytelser.

Formålet med innføring av ungdomsstraff er blant annet redusert bruk av ubetinget fengsel overfor mindreårige. Ubetinget fengsel bør likevel påstås i visse saker etter en konkret individuell vurdering der samfunnsstraff eller ungdomsstraff ikke er anvendelig. Der allmennpreventive hensyn med tyngde taler for frihetsstraff, kan ubetinget fengsel etter en individuell vurdering være "særlig påkrevd", jf. strl. § 18. Den endelige vurderingen må foretas konkret i den enkelte sak. Ubetinget fengsel vil normalt være påkrevet ved overtredelse av strl. § 192 første, annet eller tredje ledd, og strl. § 195 annet ledd, samt strl. §§ 229, 3. straffalternativ, 231 og 233. Også i saker om overtredelser av strl. §§ 195 første ledd, 196 annet ledd eller 239 kan forholdene lett ligge slik an at ungdomsstraff ikke bør anvendes.

7. Avslutning

Riksadvokaten har besluttet å anke straffeutmålingen i en sak med tiltale etter blant annet strl. § 192 første ledd bokstav b, jf. annet ledd bokstav a, jf. tredje ledd bokstav a, jf. § 206, for to tiltalte som ble idømt ungdomsstraff med gjennomføringstid på 3 år og subsidiær fengselsstraff på 3 år, jf. straffeloven § 55. Det vises til uttalelser i lovens forarbeider, Prop. 135 L (2010 – 2011) s. 115 og s. 164, samt Rt 2013 s. 776 avsnitt 32. Formålet med anken er å få avklart rekkevidden av ungdomsstraffen ved seksualforbrytelse som nevnt.

Knut Erik Sæther
ass. riksadvokat

Katharina Rise
førstestatsadvokat

Gjenpart:

1. Justis- og beredskapsdepartementet
2. Politidirektoratet
3. Sekretariatet for konfliktrådene
4. Kriminalomsorgsdirektoratet